

Katarzyna SŁUCHOCKA*, Adrian CHRUSZCZEWSKI**

KONTRAST I KONTEKST – TRADYCYJNE I NOWOCZESNE FORMY W PRZESTRZENI MIASTA. WYBRANE PRZYPADKI

Architektura współczesna w mieście historycznym stanowi naturalny element przeplatającej się symboliki epok. Jest znakiem czasów pozwalającym zdefiniować charakter współbrzmienia w kontekście, dając przy tym pretekst do analizy zjawiska wzajemnego oddziaływania form historycznych i tych powstałych współcześnie. W ogólnym rozumieniu miasta-przestrzeni, która powinna być postrzegana jako *utilitas, firmitas, venustas* (użyteczność, trwałość, piękno), podjęto badania związane z kompozycją wybranych przestrzeni placów i rynków w Poznaniu, których charakter został zmieniony w ostatnich 20 latach. Celem przeprowadzonych badań jest znalezienie odpowiedzi na pytanie: czy ingerencja formalna w kontekście historycznej tkanki miasta może wykraczać poza ogólnie przyjęte zasady dobrej kontynuacji, czy powinna stanowić wpisującą się w kontekst trwałości kompozycyjnej kompozycję przestrzenną? Działania badawcze oparto na indywidualnych obserwacjach, ocenie konkretnych przypadków oraz wybranych pozycjach naukowych. Istotnym narzędziem w badaniach okazały się również metoda analizy formy, związana z oceną pojedynczych elementów kompozycyjnych i rozpatrywana pod kątem działania artefaktów z obszaru sztuk plastycznych. Całość opracowania jest też próbą określenia, jak dalece projektant może odbiegać od zastanego charakteru przestrzeni, by odbiorca-użytkownik przestrzeni mógł egzystować w poczuciu stabilności i tożsamości miejsca.

Słowa kluczowe: kontekst, kontrast, przestrzeń miasta, tkanka historyczna

1. WPROWADZENIE. TEMAT PRZESTRZENI MIAST W LITERATURZE

„Miasto powstało jako miejsce spotkań i przestrzeń wolności” [Bielecki 1996: 17] i ta różnorodnie rozumiana wolność manifestowana jest najczęściej w przestrzeniach

---

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0002-0492-2761.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, student w latach 2023-2024.

placów, skwerów, rynków. Fenomen koncentracji społecznej właśnie na obszarach wydzielonych ścianami budynków był i jest wielokrotnie potwierdzony. Już w starożytności w centralnym punkcie urbanistycznego układu toczyło się życie społeczne, handlowe i polityczne [Szolginia 1982: 3]. To właśnie przestrzeń publiczna stwarzać ma dobre środowisko do aktywności społecznej. Kwestie jakości publicznych przestrzeni otwartych omawia J. Gehl w monografii *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych* [Gehl 2009], a istotny temat związku wyobrażeń z terytorium wspólnego zamieszkiwania i dziedzictwa porusza P. Marciniak w opracowaniu *Architektura nowoczesna a tożsamość miasta. O identyfikacji z perspektywy antropologicznej i socjologicznej* [Marciniak 2007: 85-95]. Tematem charakteru, kondycji miast współczesnych i prognozach ich przyszłości zajmuje się D. Sudjic w pracy *Język miast*, głosząc: „Dobrze pomyślane miasto jest tworem, który podlega bezustannym rekonfiguracją, zmienia swoją strukturę społeczną i sens, nawet jeśli jego kontury pozostają zasadniczo niezmiennie. A kiedy przyjmuje radykalnie nowe formy, miarą sukcesu jest stopień, w jakim zachowało swojego ducha” [Sudjic 2017: 263]. M. Krupa i A. Rybka podejmują kwestie współczesnego charakteru ingerencji budowlanych w historycznej strukturze miast, analizując wybrane cztery realizacje architektoniczne w historycznych centrach miast europejskich [Krupa, Rybka 2017: 151-160]. Próbują w ten sposób wskazać prawidłowość w podejmowanych decyzjach kompozycyjnych, formalnych i materiałowych, bez widocznego nawiązywania do elementów już istniejących w zastanym kontekście, potwierdzając jednocześnie, że wprowadzenie współczesnej architektury do zabytkowej tkanki urbanistycznej może być udaną realizacją. Swoje stanowisko w tym temacie wyrażają B. van Berkel i C. Bos słowami: „Nowoczesne miasto wydaje się nacechowane brakiem spójności, fragmentacją i dezorientacją” [van Berkel, Bos 2000: 39]. Interesującą pozycją traktującą o strukturze miejskiej w odniesieniu do historii i współczesności jest monografia Rema Koolhaasa pt. *Śmieciowa przestrzeń*, w której czytamy: „jeśli architektura pozostanie depozytariuszką historii, współczesna populacja rozerwie w końcu i nadwyreży odziedziczoną substancję. Tożsamość postrzegana jako tego rodzaju forma współużytkowana przeszłości jest skazana na porażkę” [Koolhaas 2017: 67]. W dyskurs ten wpisuje się E. Rewers, pisząc o subiektywnym i intersubiektywnym doświadczeniu miasta: „miasto [...] jest doświadczone, przeżywane i rozumiane po części intuicyjnie. Kulturowe podstawy tego doświadczenia stanowią fragment myślowego klimatu danego miejsca i czasu i nie zawsze dają się w pełni odtworzyć” [Rewers 2005: 298]. Jaki zatem kierunek obrać, by przestrzeń miast, zachowując swoją historyczną tożsamość, mogły skutecznie odpowiadać na potrzeby współczesności i w kontekście wizualnym i komfortu użytkownika przestrzeni. W jaki sposób kreować zróżnicowany kontekst naszej codzienności, by nie utożsamiać się ze słowami I. Calvino: „podróżując spostrzegasz, że różnice zanikają: każde miasto upodabnia się do wszystkich miast, miejsca wymieniają ze sobą formy kolejność odległości, drobny, bezkształtny pył zasypuje kontynenty” [Calvino 2005: 116].

Zmiany są jednak nieuniknione. Budynki, ulice oraz obszary miejskie ewoluują i zmieniają się zgodnie z potrzebami ich mieszkańców, trendami ogólnoswiatowymi i potrzebami gospodarczymi. Dlatego ważne jest, aby określić rolę architektów, jak i urbanistów oraz sposób kształtowania współczesnej architektury, by ingerencje w zastany kontekst tkanki miejskiej mogły chronić i podkreślać szczególny charakter i jakość historycznego środowiska, ważnego dla społeczeństwa, pogłębiania tożsamości, świadomości i zachowania dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

2. KRYTERIA OCENY I EWALUACJI PRZESTRZENI WSPÓLNYCH W MIEŚCIE – ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

Artykuł podejmuje badania wybranych przestrzeni Poznania znajdujących się w kontekście historycznej zabudowy i stanowiących istotne punkty społeczne, komunikacyjne, urbanistyczne w strukturze miasta. Wyboru dokonano na podstawie zastosowanej metody obserwacyjnej oraz case study, prowadząc wstępną identyfikację problemu badawczego, zasadzając się na względnej ocenie zastanych warunków oraz przeprowadzanej w ostatnich 10 latach realizacji związanej z wprowadzeniem znaczących zmian w modelowej przestrzeni (renowacja nawierzchni, zmiany w PZT, wprowadzenie nowych elementów stałych w istniejące środowisko). Ponadto w procesie badawczym wykorzystano metodę porównawczą, heurystyczną, badanie teoretyczne, przegląd literatury. Celem przedmiotowych badań jest zwrócenie uwagi na problem kształtowania przestrzeni wspólnych w odniesieniu do współczesnych realizacji odbiegających charakterem i formą od historycznej tkanki miejskiej, w którą zostały wpisane. Biorąc pod uwagę nowo powstające realizacje, poddano ocenie następujące wytyczne badawcze: sposób nawiązania do najbliższego kontekstu architektonicznego, przystosowanie nowo oferowanej przestrzeni do potrzeb mieszkańców (zasady projektowania uniwersalnego), wpływ realizacji projektowych na środowisko przyrodnicze (formowanie przestrzeni i obiektów użyteczności publicznej z uwzględnieniem zasad projektowania zrównoważonego). Nacisk położony został na wnikliwą analizę wszystkich aspektów badawczych, począwszy od wstępnej oceny i założeń, a skończywszy na opisie efektów końcowych, mogących zwrócić uwagę na potrzebę uwzględnienia wielostronnych kryteriów i czynników, mających wpływ i przełożenie na jakość przestrzeni, będącej podstawą i tłem dla życia człowieka.

3. CASE STUDY – OPIS PRZYPADKÓW

Wybrane do analizy przestrzenie to trzy place o istotnym dla miasta znaczeniu, których charakter oraz funkcja w ostatnich latach uległy zmianie. Znaczący wpływ

na zaistniałe zmiany miały przeprowadzone roboty rewaloryzacyjne, wprowadzające do wskazanych obszarów nowe elementy kompozycyjne. Badania przeprowadzone *in situ* pozwoliły podjąć próbę oceny danych przestrzeni w aspektach funkcji, formy i wpisania się w zastany kontekst architektoniczno-urbanistyczny, by wykazać, czym podjęte realizacje poskutkowały dla mieszkańców i użytkowników.

3.1. Rynek Łazarski

Plac noszący nazwę rynku Łazarskiego umiejscowiony jest w dzielnicy Łazarz na poznańskim Grunwaldzie. Z głównej w tym rejonie ul. Głogowskiej wprowadza do niego obszar zwany niegdyś Lejkiem Łazarskim, który pełnił funkcję skweru w dużej części pokrytego zielenią. Całość przestrzeni rynku, w kształcie nieregularnego czworoboku wraz z trójkątnym klinem, tworzy wnętrze urbanistyczne, zamknięte wielopiętrowymi kamienicami z przełomu XIX i XX w. i z lat powojennych. Rynek Łazarski od lat pełnił funkcję przestrzeni handlowej, w obrębie której można było zaopatrzyć się głównie w świeże owoce, warzywa oraz pieczywo, wypełniając zapotrzebowanie na podstawowe produkty spożywcze (rys. 1a-1b).

a)

b)

Rys. 1. Rynek Łazarski w Poznaniu; a) przestrzeń przed rewaloryzacją; widok rynku z górnych kondygnacji budynku mieszkalnego (D-art 2023]; b) malownicze stragany z kolorowym asortymentem warzywno-owocowym (D-art 2023]

Częściowo fragmenty rynku wydzielone były pod drobny handel odzieżą nową i używaną, a także sprzedaż „staroci”. Funkcjonalności dopełniały zlokalizowane w parterach dookoła placu lokale użytkowe (sprzedaż).

W roku 2020 rozpoczęta została przebudowa rynku Łazarskiego, według wyłonionego w konkursie architektonicznym projektu autorstwa APA Jacka Bułata (roboty zakończono w 2022 r.). Generalna funkcja placu miała pozostać zachowana. Nad targowiskiem zamontowany miał być dach z jedną z największych na świecie jednokomorowych poduszek z folii ETFE (rys. 2). W konsekwencji zapro-

ponowano mieszkańcom Łazarza całkowicie nową formułę, wyróżniającą się wyrazistą okrągłą formą zadania targowiska, uzupełnioną o tzw. część rekreacyjno-wypoczynkową z placem zabaw oraz miejscem na ogródki gastronomiczne.

Rys. 2. Koncepcja rewaloryzacji rynku Łazarskiego w Poznaniu; proj. APA Jacek Bułat [Poznań 2023]

Uporządkowany został także ruch kołowy, który wyprowadzono na obrzeża rynku (zlikwidowano przejazd przez środek płyty rynku). Na prośbę użytkowników i mieszkańców bez zmian pozostawiono liczbę miejsc parkingowych (rys. 3a-3b).

Rys. 3. Koncepcja zwycięskiego projektu na rewitalizację rynku Łazarskiego; a) wizualizacja fragmentu przestrzeni placu z widocznym projektem zadania projektowanego targowiska [Wielkopolska 2023a]; b) wizualizacja obrazująca targowisko oraz fragment „lejka” [Wielkopolska 2023b]

Teoretycznie jakość przestrzeni podniosła się. Zdewastowana nawierzchnia i stare stragany zyskały nowe oblicze w postaci granitowych płyt i kostki oraz nowej formy targowiska. Ilustracje prezentują obecną przestrzeń rynku Łazarskiego w Poznaniu (rys. 4a-4d).

a)

b)

c)

d)

Rys. 4. Dokumentacja fotograficzna dzisiejszego rynku Łazarskiego w Poznaniu; a) widok rynku od strony południowo-zachodniej; b) widok rynku od strony północno-wschodniej; c) fragment targowiska na rynku; d) zadaszenie targowiska na rynku Łazarskim [fot. K. Słuchocka]

„Trudno jednak nie zgodzić się z zastrzeżeniami społeczników i mieszkańców twierdzących, że na Rynku jest nieco za mało zieleni” [Głaz 2022]. Faktycznie główna płyta rynku Łazarskiego została „zabetonowana”. Mimo użycia szlachetnego granitu przestrzeń odczytuje się jako wypełniająca po brzegi płaszczyznę z gdzieniegdzie wkomponowanymi donicami z zielenią. Podobnie nowo powstała realizacja, rysująca się jako spodek, może budzić kontrowersje, zwłaszcza że funkcjonalność targowiska pogorszyła się. Handlowcy skarżą się na nieodpowiedni rozmiar stoisk oraz wprowadzony zakaz osłaniania ich przed wiatrem, zacinającym

śniegiem czy deszczem, zwłaszcza w pobliżu otworu w centralnej części dachu służącego wentylacji, a także na rezygnację z umieszczenia w obrębie „spodka” toalet (sprzedających kieruje się do ustępu ulokowanego wiele lat temu w parterze jednej z kamienic). W kwestii formy i odpowiedzi na właściwe działanie w historycznym kontekście nowa całość znacząco zdominowała zastany obszar. Scalono kolorystycznie i charakterem forma nawierzchni w odbiorze wydaje się anektować przestrzeń, a okrągła forma zadaszenia zdecydowanie skupia na sobie uwagę. Znajdujące się dookoła zabudowania nie współgrają z nową realizacją, tracąc w odbiorze wizualnym.

3.2. Plac Kolegiacki

Plac Kolegiacki w Poznaniu utworzony został w 1802 r. po rozbiorze ruin spalonej po tragicznym pożarze w 1773 r. kolegiaty pw. św. Marii Magdaleny. W średnio-wieczu poznańska kolegiata uchodziła za jedną z największych świątyń w Polsce, a jej ponad 100-metrowa wieża była najwyższą budowlą miasta oraz jedną z najwyższych budowli ówczesnej Polski i Europy, stanowiąc jednocześnie największy symbol miasta.

Położenie placu w bliskiej odległości od Starego Rynku – reprezentacyjnego, najważniejszego placu w mieście – sprzyja odwiedzinom turystów. Przy Placu Kolegiackim zlokalizowany jest cenny i ważny obiekt w mieście, czyli Urząd Miasta, w gmachu dawnego kolegium jezuickiego, graniczącego z barokowym kościołem farnym. W zachodniej części placu znajduje się pomnik poznańskich koziołków.

a)

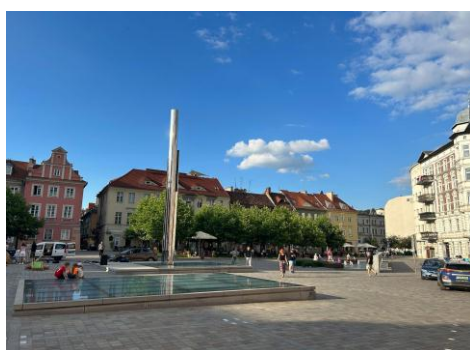

b)

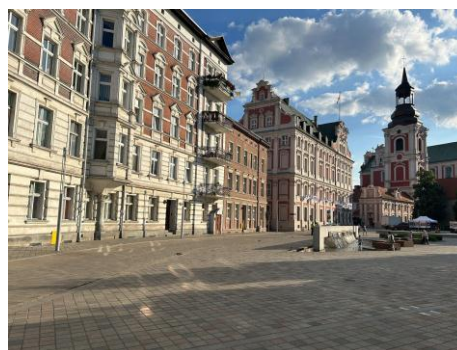
Rys. 5. Dokumentacja fotograficzna przestrzeni Placu Kolegiackiego w Poznaniu; a) widok na północną pierzeję placu [Wikimedia 2023]; b) widok na powierzchnię placu [Wpimg 2023]

W latach 2019-2022 przeprowadzono rewitalizację placu (projekt zespołu Krzysztofa Urbaniaka), o konieczności której decyzję podjęto i zapisano w 2002 r. w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego „Obszar Staromiejski w Pozna-

niu” (Uchwała nr XCIII/1055/III/2002 Rady Miasta Poznania z dnia 9.07.2002 r.). Zgodnie z zapisami tego dokumentu zmienić się miała funkcja placu na publiczną przestrzeń otwartą i przyjazną z preferencją dla ruchu pieszego. Plac Kolegiacki miał stanowić kontynuację komunikacyjną wiążącą sąsiednie wnętrza urbanistyczne, tj. skwer przed przychodnią lekarską, dziedziniec główny Urzędu Miasta Poznania oraz dziedziniec sąsiadujący z parkiem Chopina. W trakcie prowadzonych szeroko zakrojonych prac budowlanych podjęto również badania archeologiczne, w ramach których odkryto fragmenty konstrukcji dawnej świątyni oraz liczne pochówki i artefakty. Część z odsłoniętych w trakcie prac fragmentów świątyni zostało wyeksponowanych w zaprojektowanych na ten cel przeszkleniach, które wieńczy wykonany z polerowanej, nierdzewnej stali 12-metrowy obelisk – Zegar Historii, oraz elementy obrazujące w przestrzeni zarys dawnej świątyni. Wygospodarowana została także strefa mająca pełnić funkcję rekreacji, gdzie znajdują się fontanna i donice z zielenią niską i wysoką. Pozostała przestrzeń przeznaczona została na organizację wydarzeń kulturalnych, jarmarków i festynów (rys. 6a-6b).

a)

b)

Rys. 6. Dokumentacja fotograficzna Placu Kolegiackiego w Poznaniu po przeprowadzonych pracach rewitalizacyjnych; a) widok na plac od strony północno-zachodniej; b) widoczna nawierzchnia z naturalnego porfiru [fot. K. Słuchocka]

Po rewitalizacji z przestrzeni placu usunięte zostały miejsca parkingowe, które do tej pory zajmowały znaczną jego część. Ruch kołowy został ograniczony do minimum, zabezpieczając dojazd do Urzędu Miasta od strony południowej. Pozyskana wolna nawierzchnia pokryta została kostką wykonaną z naturalnego porfiru. Nowe oświetlenie w postaci minimalistycznych słupów zaprojektowano wzdłuż układu komunikacyjnego, fasady okolicznych budynków, elementy przestrzenne takie jak Zegar Historii, fontanna, drzewa i zieleń również zostały objęte projektem iluminacji.

W „mediach społecznościowych pojawiają się informacje, że mimo iż plac dopiero co przeszedł rewitalizację, to już nadaje się do remontu. Drewniane ławki pod wpływem wilgoci się pokrzywiły, listwy LED nie działają, fontanna się zapycha,

a z chodnika wystają rury” [Jankowska 2022]. Poznaniacy określają przestrzeń mianem „kamiennej pustyni, betonowy, patelni”, co potwierdza się w odbiorze wizualnym. Nowo wkomponowane elementy małej architektury (fontanna, obelisk) wydają się ginąć w obliczu równo pokrytej powierzchni. Sprzyja temu ich delikatna forma niekonkurująca z zabytkowym kontekstem, co akurat zasługuje na uznanie.

3.3. Plac Bernardyński

Plac Bernardyński zlokalizowany jest w śródmieściu Poznania, w centralnej części Garbar (dawniej Piaski). Jego forma kształtowała się już w XV w., wraz z lokacją zespołu klasztorного Bernardynów (obecnie Franciszkanów). Południowa pierzeja placu wykształciła się po powstaniu zespołu klasztorного bernardynek, na przełomie XVI i XVII w. W latach 1804-1805, według projektu Ferdynanda Triesta, uregulowana została całość wraz z częścią śródmieścia. Podjęto także regulację dotąd krętej ul. Garbary (prace do 1823 r.) i wytyczono ulicę Długą. Oś widokowa ul. Garbary z obu stron kieruje na dominantę, którą stanowi kościół Bernardynów. Porządkowanie układu urbanistycznego zakończyła budowa Liceum Marii Magdaleny i zespołu mieszkaniowego projektu Ludwika Frankiewicza (1900-1902).

Główną funkcję Placu Bernardyńskiego od lat stanowił targ warzywno-owocowy. Przeniesiony w 1945 r. ze Starego Rynku, a od 2011 r. targ żywności ekologicznej. Do 1939 r. na placu sprzedawano słomę i siano dla koni.

W ostatnich latach przed przeprowadzeniem robót rewitalizacyjnych Plac Bernardyński prezentował się jako przestrzeń sprzedażowa zlokalizowana na zniszczonych już płytach kamiennieo-betonowych. Nieliczne drzewa znajdowały się od strony północnej i zachodniej placu (rys. 7a-7b, 8).

a)

b)

Rys. 7. Plac Bernardyński przed rewitalizacją; a) widok na plac od strony północnej [D-art 2023]; b) widok na targowisko i znajdujące się tam stragany w klasycystycznej formie [D-art 2023]

Rys. 8. Plac Bernardyński przed rewaloryzacją; widoczne stragany i zniszczona płyta kamienno-betonowa [Blogspot]

W październiku 2021 r. decyzją Rady Osiedla Stare Miasto podjęto uchwałę pozytywnie opiniującą projekt rewitalizacji placu Bernardyńskiego. Przygotowany przez Urząd Miasta projekt miał zmienić wizerunkowo i jakościowo przestrzeń placu. Faktycznie załatano nawierzchnię i usunięto rozpadające się puste stragany, a ich miejsce zajęły donice mające w przyszłości zazielenić się. Stan faktyczny prezentuje dokumentacja fotograficzna wykonana w lipcu 2023 (rys. 9a-9b i 10).

a)

b)

Rys. 9. Widok na Plac Bernardyński po zakończonych pracach rewitalizacyjnych; a) przestrzeń placu zabezpieczono donicami z zielenią usytuowanymi na nawierzchni wymagającej dalszych prac remontowych; b) plac w godzinach porannych nie przyciąga ludzi [fot. K. Słuchocka]

Rys. 10. Widok na Plac Bernardynów od strony ul. Garbary [fot. K. Słuchocka]

Ingerencja w zastany kontekst historyczny była niewielka. Uznać można, że przestrzeń została uporządkowana. Niestety, zaistniałe zmiany nie przyniosły większych korzyści dla mieszkańców, korzystających z targowiska, gdyż jego różnorodność została zmniejszona, a w zamian za to społeczność nie otrzyma rekompensaty. Swego rodzaju zadośćuczynienie mogłyby stanowić np. nowe nasadzenia w gruncie stałym, sporej wielkości skwer z krzewami, ławkami, miejscem do rekreacji. W chwili obecnej zaobserwować można kilka straganów, kilka starych kontenerów sprzedażowych i rozrzucone, jakby bez namysłu donice z zielenią, która w kontekście zapotrzebowania na roślinność nie wypełni luki w tym miejscu i docelowo nie będzie zaciemniać utwardzonej nawierzchni przestrzeni. Nowo zaprojektowana przestrzeń placu nie jest przestrzenią zapraszającą. Nie zauważa się również jej pozytywnego oddziaływania na otaczający ją kontekst. Plac Bernardyński w odbiorze wydaje się tymczasowo umeblowaną przestrzenią, oczekującą na realizację konkretnego projektu, mogącego przyczynić się do pozytywnej zmiany w tej okolicy.

4. WNIOSKI

Analizy przeprowadzone w obrębie wyznaczonych obszarów pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków, mogących wskazać kierunek prowadzonych zmian w przestrzeniach o podobnym charakterze i funkcji. Dwie z badanych przestrzeni poddane zostały rewitalizacji w znaczącym stopniu. Nastąpiła zmiana organizacji ruchu drogowego: z Placu Kolegiackiego wyprowadzono parking samochodowy i zminimalizowano strefę komunikacji kołowej, a na rynku Łazarskim, zgodnie z życzeniami mieszkańców, zachowano strefy parkowania, ale zlikwidowano pas komunikacji kołowej biegnący przez środek przestrzeni. Obie przestrzenie wyposażone zostały o nowe elementy małej architektury, których kompozycja miała dopełnić realizacji projektu dzielącego główne płyty placów na kilka stref funkcjonalnych. Na rynku Łazarskim utworzone zostało nowe targowisko, o kontrastującej z kontekstem historycznej zabudowy formie, na Placu Kolegiackim zlokalizowana została nowoczesna w formie fontanna, obelisk, tzw. Zegar Historii, i powiązana z nim stała ekspozycja pozostałości po istniejącej tam ówczynie świątyni. Roboty rewitalizacyjne na Placu Bernardyńskim obejmowały naprawę nawierzchni, usunięcie starego targowiska i wprowadzenie zieleni w dużych donicach o zróżnicowanych wymiarach.

We wszystkich przypadkach zieleni umiejscowiona jest na ograniczonym terenie, w wyznaczonych formach. Niewielki fragment zieleni gruntowej, na prośbę społeczności lokalnej, został zrealizowany na rynku Łazarskim. W efekcie końcowym na wszystkich placach zdecydowaną przewagę mają nawierzchnie pokryte płytami kamiennymi lub betonowymi (na rynku Łazarskim płyty i kostka granitowa, na Placu Kolegiackim znajduje się kostka z naturalnego porfiru). Zestawienie danych przedstawiają tab. 1 i .2.

Tab. 1. Zestawienie wyników analizy przeprowadzanych zmian na badanych obszarach

Nazwa przestrzeni	Rodzaj przeprowadzonych zmian	Zmiany funkcjonalne	Zmiany wizualne
Rynek Łazarski	całkowita rewitalizacja przestrzeni; wprowadzenie nowego obiektu o funkcji targowiska; wprowadzenie elementów małej architektury	zmiana organizacji ruchu; zmniejszenie powierzchni sprzedażowej; podział na strefy: handlową i rekreacyjną	znaczące zmiany w odbiorze wizualnym;
Plac Kolegiacki	całkowita rewitalizacja przestrzeni; wprowadzenie nowych elementów małej architektury: fontanna, obelisk; wyeksponowanie fragmentów dawnej świątyni	zmiana organizacji ruchu drogowego – wyprowadzenie parkingu poza obszar placu	znaczące zmiany w odbiorze wizualnym;
Plac Bernardyński	częściowa renowacja płyty placu; wprowadzenie elementów małej architektury w postaci donic z zielenią	wyprowadzenie starego targowiska z przestrzeni	niewielkie zmiany w odbiorze wizualnym

Tab. 2. Zestawienie wyników analizy przeprowadzanych zmian dotyczących rodzaju nawierzchni i charakteru zieleni w zaistniałym kontekście architektoniczno-urbanistycznym

Nazwa przestrzeni	Rodzaj nawierzchni	Charakter zieleni	Interakcja z zaistniałym kontekstem architektoniczno-urbanistycznym
Rynek Łazarski	płyty granitowe kostka granitowa	zielen niska donicowa	nowoczesna, wyróżniająca się forma targowiska o sporych rozmiarach
Plac Kolegiacki	płyty porfirowe kostka porfirowa	formowana zielen wysoka w donicach	nowoczesne formy fontanny, obeliski i ekspozycji fragmentów starej świątyni
Plac Bernardyński	płyty betonowe	zielen w donicach (głównie krzewy)	nowoczesne, prostopadłościennne formy donic z zielenią

W obszarze wszystkich badanych przestrzeni nastąpiła ingerencja w zaistniały kontekst historyczny. Miało to miejsce ze zróżnicowanym natężeniem, z czego najmniejsze zmiany formalne zostały wprowadzone w obrębie Placu Bernardyńskiego. W odbiorze zarówno funkcjonalnym, jak i wizualnym zdecydowana modyfikacja objęła rynek Łazarski. Na całkowicie przebudowanej, poddanej modernizacji ruchu kołowego powierzchni placu zlokalizowano odmienną w charakterze formę architektoniczną, mającą pełnić funkcję targowiska. Obiekt zdominował całe wnętrze placu, dopełniając nowo wprowadzony porządek kompozycyjny. Plac Kolegiacki zyskał nową formę fontanny i obelisku wieńczącego przeszkloną platformę, pod spodem której oglądać można pozostałości po świątyni. Elementy wpisują się skalą w całość założenia, pełniąc wiodące role w nowo zaprojektowanej strefie aktywności (strefa rekreacji znajduje się po przeciwnej, północnej stronie placu). Plac Bernardyński objęty został modernizacją w niewielkim stopniu, choć wprowadzone zmiany są dobrze widoczne. Po usunięciu starej formy targowiska i naprawach nawierzchni wstawione zostały prostopadłościennie formy donic, w których zasadzone zostały krzewy i małe drzewa. Na placu funkcjonuje sprzedaż w postaci kilku straganów umiejscowionych od południowej strony placu. Zmiany wpłynęły na zmniejszenie przestrzeni handlowej, tym samym plac wydaje się opustoszały. Wprowadzone elementy zieleni w donicach stanowią zestawienie pojedynczych form, które wydają się bezładnie zapełniać opustoszały rynek.

Zmiany wprowadzone na rynku Łazarskim, Placu Kolegiackim i Placu Bernardyńskim oraz widok omawianych przestrzeni w okresie sprzed rewitalizacji ilustruje dokumentacja fotograficzna (rys. 11a-11d).

Uwagę zwraca podobny, całościowy charakter nawierzchni w przypadku dwóch pierwszych oraz pozbawienie funkcji sprzedażowej, tym samym znamiennego życia miejskiego na Placu Bernardyńskim.

Biorąc pod uwagę porównawczą analizę dokumentacji fotograficznej, uznać można, że działania mające na celu ożywienie historycznej tkanki miasta w większości przypadków przyniosły negatywne skutki. Nowe obiekty nie stanowią nawiązania do zaistniałego kontekstu, wyłączając przestrzeń Placu Kolegiackiego, gdzie fontanna i obelisk wraz z platformą prezentującą artefakty podkreślają znaczenie historii w danym miejscu.

W obrębie wszystkich przestrzeni poddanych analizie nie zauważono także zdecydowanej ingerencji dotyczącej nowych nasadzeń w gruncie. Nowo wprowadzone elementy zieleni umiejscowione są głównie w ograniczających ich rozrost donicach, odcinających dopływ wody do gruntu. Działania te nie minimalizują efektu pustyń miejskich, przyczyniają się natomiast do wzrostu temperatur w mieście w sezonie letnim. Natomiast wyprowadzona z przestrzeni Placu Bernardyńskiego funkcja obszernego targowiska przyczyniła się do opustoszenia placu (zamieranie życia), do braku pogłębiania tożsamości lokalnej, do kreacji przestrzeni odpychającej).

a)

b)

c)

d)

Rys. 11. a) Przestrzeń rynku Łazarskiego przed dokonanyimi zmianami i po nich [Łazarz 2023]; b) Plac Kolegiacki po wykonanych pracach rewitalizacyjnych oraz stan przed rewitalizacją [OCDN 2023]; c) i d) widok na Plac Bernardyński przed wprowadzonymi zmianami oraz po modernizacji [Lepszy Poznań 2023, Dart 2023]

4.1. Zastosowanie nowoczesnych rozwiązań w przestrzeniach historycznych

Wszystkie analizowane przestrzenie zostały poddane zmianom, które miały na celu dostosowanie ich do współczesnych potrzeb mieszkańców i użytkowników. Jednakże nie zawsze te zmiany były odpowiednie dla charakteru danego miejsca. Wprowadzenie nowoczesnych elementów, takich jak nowe formy architektoniczne czy elementy małej architektury, może być korzystne, pod warunkiem wcześniej przeprowadzonych dogłębnych badań i analiz mających wskazać, w jaki sposób przeprowadzić ingerencję w zastanym, historycznym kontekście. W przypadku rynku Łazarskiego i Placu Kolegiackiego nowoczesne elementy wprowadzone zostały w sposób, który zakłóca harmonię przestrzeni, podczas gdy na Placu Bernardyńskim zachowano bardziej konserwatywne podejście, ostatecznie skutkujące mniej inwazyjnym wpisaniem w historyczny charakter miejsca.

4.2. Znaczenie zieleni w przestrzeni miejskiej

Zieleń w przestrzeni miejskiej pełni wiele ważnych funkcji, takich jak poprawa jakości powietrza, redukcja hałasu, tworzenie miejsc wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców oraz estetyczne urozmaicenie krajobrazu miejskiego. W analizowanych przestrzeniach zieleń została wprowadzona w ograniczonym zakresie, głównie w formie donic. Nie jest to optymalne rozwiązanie, ponieważ ogranicza naturalny rozwój roślin i nie przyczynia się do poprawy mikroklimatu miejsca. Wprowadzenie większej ilości zieleni gruntowej, zwłaszcza drzew i krzewów, mogłoby przynieść wiele korzyści dla mieszkańców i użytkowników tych przestrzeni.

5. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone analizy i badania pozwalają zauważyć, że ingerencja w zastany kontekst historycznej tkanki miasta wymaga pogłębionych przedprojektowych badań, z użyciem nowoczesnych metod porównawczych czy alternatywnych badań interdyscyplinarnych. Działania takie są kluczowe dla zrozumienia unikalnego charakteru i wartości historycznej miejsca. Przestrzenie poddane modernizacji zmienione zostały w różnym stopniu, od gruntownie przeprowadzonych zmian nawierzchni, organizacji ruchu, zmiany stref funkcjonalnych, do naprawy starej nawierzchni i wprowadzenia donic z zielenią po usunięciu strefy handlu. W większości przypadków tereny zostały „uporządkowane”, tak w odbiorze użytkowym, jak i funkcjonalnym. Niestety, nie wszystkie aspekty konieczne do właściwej modernizacji zostały odpowiednio uwzględnione. Warunki i zasady zrównoważonego

rozwoju i poszanowania zasad ochrony środowiska nie zostały dopełnione. Wpływ inwestycji na poprawę klimatu i dbałość o ekosystem jako całość jest niezauważalny (kwestia nasadzeń w donicach, utwardzenia stałego całych powierzchni placu). Nowo zaistniałe obiekty wprowadziły „nową jakość”, lecz nie wpłynęły na scale nie wizerunku globalnego z danymi przestrzeniami (wyłączając obszar Placu Kolegiackiego, gdzie skala nowych realizacji przestrzennych nie wykracza znacząco poza ramy całości). Również decyzje wyprowadzenia funkcjonującej dotąd strefy handlu (Plac Bernardyński) w konsekwencji przyczyniły się do pustoszenia placu i obumierania tzw. życia społecznego przestrzeni. Jak podkreśla środowisko ekspertów i naukowców, olbrzymią rolę odgrywa troska o potrzeby obecnego oraz przyszłych pokoleń w sposób zrównoważony i z uwzględnieniem środowiska naturalnego. Warto zatem, podejmując zdecydowane działania w obszarach starzejących się przestrzeni miast, rozważać charakter inwestycji, rodzaj wprowadzanych zmian z uwzględnieniem efektów nie na teraz, lecz na przyszłe lata. Postawa taka może prowadzić do bardziej odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju, odbywającego się z poszanowaniem zarówno dziedzictwa historycznego, jak i potrzeb jednostki, społeczności oraz środowiska.

6. PROPOZYCJE DALSZYCH BADAŃ

Dla pogłębienia podjętych działań wskazane jest przeprowadzenie dalszego etapu badań, które pomogłyby rozpoznać charakter optymalnych aktywności projektowych w obszarach historycznych przestrzeni miasta. Cennym doświadczeniem byłoby przeprowadzenie badań ankietowych, mogących wskazać kierunek prowadzenia przyszłych realizacji. Próba obiektywnej oceny środowisk najbardziej zainteresowanych problemem, czyli użytkowników danych przestrzeni, stanowiłaby konstruktywny zbiór danych, niezbędnych do prowadzenia gospodarki planowania przestrzeni w mieście, a wyniki badań określiłyby faktyczne potrzeby mieszkańców.

LITERATURA

- Van Berkel B., Bos C., 2000, *Niepoprawni wizjonerzy*, Biblioteka Architekta, Wydawnictwo Murator, Warszawa.
- Bielecki C., 1996, *Gra w miasto*, Fundacja Dom Dostępny, Warszawa.
- Calvino I., 2005, *Niewidzialne miasta*, Collegium Columbinum, Kraków.
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków.
- Koolhaas R., 2017, *Śmieciowa przestrzeń*, CA Centrum Architektury, Warszawa.

- Krupa M., Rybka A., 2017, *Współczesna architektura w zabytkowej tkance urbanistycznej – na wybranych przykładach*, „Czasopismo Inżynierii Lądowej, Środowiska i Architektury”, t. z. 64, nr 3/II.
- Marciniak P., 2007, *Architektura nowoczesna a tożsamość miasta: O identyfikacji z perspektywy antropologicznej i socjologicznej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura i Urbanistyka”, z. 10.
- Rewers E., 2005, *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków.
- Sudjic D., 2017, *Język miast*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.
- Szolginia W., 1982, *Architektura i budownictwo*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa.

Źródła internetowe

- Blogspot, 2023, <https://1.bp.blogspot.com/-82DyowNb9o4/VN-r-zDGnWI/AAAAAAAAAgug/EKh9seJCAto/s1600/P1310406.JPG>.
- D-art, 2023, [d-art.ppstatic.pl](https://d-art.ppstatic.pl/kadry/k/r/1/ef/8f/5e189918a0293_o_large.jpg); https://d-art.ppstatic.pl/kadry/k/r/1/ef/8f/5e189918a0293_o_large.jpg.
- Głaz J. 2022, *Rynek Łazarski w Poznaniu – bilans otwarcia*, <https://www.architekturaibiznes.pl/rynek-lazarski-poznan-bilans-otwarcia,10174.html> (dostęp: 2.08.2023).
- Jankowska N., 2022, *Nowo posadzone drzewa na placu Kolegiackim chorują*, <https://poznan.tvp.pl/61529575/nowo-posadzone-drzewa-na-placu-kolegiackim-choruja> (dostęp: 2.08.2023).
- Lepszy Poznań, 2023, <https://www.lepszypoznan.pl/wp-content/uploads/2014/07/9diLcj.jpg>.
- Łazarz, 2023, <https://www.lazarz.pl/aktfoto/15000/15158/00.jpg>.
- OCDN, 2023, <https://ocdn.eu/pulscms-transforms/1/t-7k9kpTURBXy8xZWY5NmY5MDA4Y2FjOTc2OWZiMD>.
- Poznań, 2023, <https://www.poznan.pl/mim/rewitalizacja/pictures/rynek-lazarski,pic1,1017,82012,170659,show2.jpg>.
- Wielkopolska, 2023a, wielkopolskamagazyn.pl; https://wielkopolskamagazyn.pl/wp-content/uploads/2018/07/rynek-lazarski-przejdzie-kompleksowy-remontpic11016120949203154-with-ratio16_9-800x445.jpg.
- Wielkopolska, 2023b, wielkopolskamagazyn.pl; https://wielkopolskamagazyn.pl/wp-content/uploads/2018/07/rynek-lazarski-przejdzie-kompleksowy-remontpic11016120949203155-with-ratio16_9.jpg.
- Wikimedia, 2023, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Plac_Kolegiacki_Pozna%C5%84_RB1.JP.
- WPIMG, 2023, https://i.wpimg.pl/1200x/i.wp.pl/a/f/jpeg/36818/plac_kolegiacki_urzadz_miasta_poznania_625.jpeg.

**CONTRAST AND CONTEXT – TRADITIONAL AND MODERN FORMS
IN THE CITY SPACE. SELECTED CASES**

Summary

Contemporary architecture in a historical city is a natural element of intertwining symbolism of epochs. It is a sign of the times that allows defining the character of resonance in context, while providing a pretext for analyzing the phenomenon of mutual interaction of historical forms and those created contemporarily. In the general understanding of the city – a space that should be perceived as *utilitas, firmitas, venustas* (utility, durability, beauty) – research was undertaken related to the composition of selected spaces of squares and markets in the city of Poznań, whose character has changed in the last two decades of the 20th century. The aim of the conducted research is to find an answer to the question of whether formal intervention in the context of the historical fabric of the city can go beyond the generally accepted principles of good continuation, or should it constitute a composition that fits into the context of compositional durability? The research activities were based on individual observations, assessment of specific cases, and selected scientific positions. An important tool in the research also turned out to be the method of form analysis, related to the assessment of individual compositional elements and considered in terms of the operation of artifacts from the field of visual arts. The entire study is also an attempt to determine how far a designer can deviate from the existing character of space so that the space user-recipient can exist with a sense of stability and identity of the place.

Keywords: context, contrast, urban space, historical fabric

